

Muhammad DEHQONBOYEV,

Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti tayanch doktoranti

E-mail: muhammaddehqonboyev56@gmail.com

Avloniy PMMI professori, i.f.d SH.Rajabov taqrizi asosida

XORIJIY MAMLAKATLARDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASI

Аннотация

Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish bo'yicha shakllangan ilg'or tajribalar tahlil qilinadi. Finlyandiya, Singapur, Yaponiya, Janubiy Koreya va Buyuk Britaniya kabi davlatlarning o'qituvchilarni tayyorlash, ularni uzluksiz kasbiy rivojlantirish, raqamli ko'nikmalarni mustahkamlash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bo'yicha modellari yoritiladi. Shuningdek, kompetentlikni baholash mezonlari, innovatsion yondashuvlar va o'qituvchi faoliyatining sifat ko'rsatkichlari o'rganilib, o'zbek ta'lim tizimi uchun qo'llanishi mumkin bo'lgan jihatlar asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, xorijiy tajriba, kasbiy kompetentlik, o'qituvchi malakasi, pedagogik innovatsiyalar, raqamli savodxonlik, STEAM, professional rivojlanish, o'qituvchi tayyorlash tizimi.

ОПЫТ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Аннотация

В статье анализируется передовой зарубежный опыт развития профессиональной компетентности учителей начальных классов. Рассматриваются модели подготовки и непрерывного профессионального развития педагогов в Финляндии, Сингапуре, Японии, Южной Кореи и Великобритании. Особое внимание уделено формированию цифровой грамотности, применению инновационных педагогических технологий, критериям оценки компетентности и современным методам обучения. Также выделены элементы зарубежной практики, которые могут быть эффективно применены в системе образования Узбекистана.

Ключевые слова: Начальное образование, зарубежный опыт, профессиональная компетентность, квалификация учителя, педагогические инновации, цифровая грамотность, STEAM, профессиональное развитие, система подготовки учителей.

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Annotation

This article analyzes advanced international practices in developing the professional competence of primary school teachers. It examines teacher training models and continuous professional development systems in countries such as Finland, Singapore, Japan, South Korea, and the United Kingdom. Particular attention is given to digital literacy development, innovative pedagogical technologies, competency-based evaluation criteria, and modern teaching methods. The study also highlights elements of foreign experience that may be effectively adapted to improve Uzbekistan's education system.

Keywords: Primary education, international experience, professional competence, teacher qualification, pedagogical innovation, digital literacy, STEAM, professional development, teacher training system.

Kirish. XXI asrda ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalasi global miqyosda strategik ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining shaxs sifatida shakllanishida poydevor vazifasini o'taydi. Shu sababli xorijiy mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirish tizimi ishlab chiqilgan va davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ilmiy manbalarda (Shulman, 1987; Darling-Hammond, 2017; Hargreaves, 2019) qayd etilishicha, o'qituvchining kasbiy kompetentligi – bu faqat bilim va ko'nikma emas, balki refleksiya, innovatsion fikrlash va ta'lim jarayonini tahlil qilish qobiliyatidir. Albatta. Quyida mavzu "Xorijiy mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy kompetentligini rivojlantirish tajribasi" bo'yicha ilmiy tahliliy, plagiatsiz va kengaytirilgan kirish qismi keltirilgan. Matn xalqaro ilmiy manbalarga tayanib, tahliliy uslubda yozilgan.

Zamonaviy davrda ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichi, avvalo, o'qituvchining kasbiy kompetentligiga bevosita bog'liq. Xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichi – o'quvchi shaxsining tafakkurini, axloqiy qadriyatlarini va o'qishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantiruvchi eng muhim poydevor bosqichidir. Shu sababli, xorijiy mamlakatlarda aynan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish davlat miqyosidagi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Pedagogik nazariyada "kasbiy kompetentlik" tushunchasi o'qituvchining faqat bilim va ko'nikmaga ega bo'lishini emas, balki ularni real ta'lim jarayonida ijodkorlik, refleksiya, tanqidiy tahlil va kommunikativ madaniyat orqali qo'llay olish qobiliyatini anglatadi. J. Raven (1997) bu tushunchani "muayyan kasbiy vaziyatda mustaqil va samarali faoliyat yurita olish uchun zarur bo'lgan shaxsiy va intellektual sifatlar majmuasi" deb

izohlagan. Shulman (1987) esa o'qituvchi kompetentligining asosi sifatida "pedagogik kontent bilimi" (pedagogical content knowledge) nazariyasini ilgari surgan bo'lib, bu nazariya o'qituvchining fanga oid bilimlarni o'quvchilarga oson, tushunarli va qiziqarli tarzda yetkaza olish qobiliyatiga urg'u beradi.

Bugungi kunda xalqaro miqyosda o'qituvchi kompetentligini rivojlantirishga integrativ, refleksiv va innovatsion yondashuvlar asos qilib olinmoqda. Masalan, Finlyandiya, Singapur, Yaponiya, Janubiy Koreya va AQSh tajribalarida o'qituvchini doimiy o'rganuvchi shaxs, ya'ni "lifelong learner" sifatida shakllantirishga katta e'tibor qaratilgan (OECD, 2019). Bunda o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qila olishi, tajribasini ilmiy asosda baholashi, yangiliklarni amaliyotga tatbiq etishi eng muhim kasbiy mezon sifatida qaraladi.

Masalan, Finlyandiya ta'lim modelida o'qituvchi magistr darajasigacha tayyorlanadi va o'z faoliyatida tadqiqotchilik yondashuvini qo'llaydi (Sahlberg, 2015). Bu orqali u o'z darslarini tahlil qiladi, o'quvchilarning ehtiyojlarini ilmiy asosda o'rganadi hamda ta'lim jarayonini doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Shunga o'xshash yondashuv Yaponiyada ham "Lesson Study" tizimi orqali amalga oshiriladi. Bu tizimda o'qituvchilar o'zaro dars kuzatish, tahlil qilish va tajriba almashish orqali o'quvchi markazli ta'limni chuqurlashtiradilar (Lewis, 2002).

Singapur tajribasida esa "Teacher Growth Model" konsepsiyasi asosida har bir o'qituvchining individual rivojlanish rejasini ishlab chiqish majburiy sanaladi (Tan, 2018). O'qituvchilar "Professional Learning Community" (kasbiy o'quv hamjamiyatlari) orqali birgalikda muammolarni tahlil etadi, o'zaro o'rganish va innovatsion metodlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Bunday tizim o'qituvchining kasbiy refleksiyasi va ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Zamonaviy ta'lim nazariyasida (Hargreaves & Fullan, 2019) o'qituvchining professional kapitali – bu bilim, mahorat, hamkorlik va madaniy mas'uliyat uyg'unligidir. Shu bois, ko'plab rivojlangan mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimi (Continuous Professional Development - CPD) davlat siyosatining ajralmas qismi sifatida yo'lga qo'yilgan.

Janubiy Koreyada "Smart Education Policy" doirasida o'qituvchilarning raqamli savodxonligi, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish malakasi va innovatsion fikrlash qobiliyati ustuvor yo'nalish sifatida rivojlantirilmogda (Kim & Lee, 2020). Bu esa raqamli transformatsiya sharoitida o'qituvchi kompetentligining yangi ko'rinishini shakllantiradi.

Tahlil va natijalar. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi kompetentligini rivojlantirish — bu faqat malaka oshirish kurslari bilan cheklanmaydigan, balki o'qituvchining shaxsiy o'sish motivatsiyasi, o'zini tahlil qilish madaniyati va jamoadagi hamkorlik darajasini qamrab oluvchi kompleks jarayondir. Aynan shu jihatlarda boshlang'ich ta'limda sifatli pedagogik faoliyatning garovi hisoblanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Ammo xorijiy tajribani o'rganish, ularning metodik va boshqaruv mexanizmlarini milliy ta'lim tizimiga moslashtirish, o'qituvchilarda refleksiv va innovatsion yondashuvni shakllantirish zaruriy ehtiyojga aylanmoqda. Shu bois mazkur tadqiqot xorijiy mamlakatlarining ilg'or tajribalarini ilmiy tahlil qilish va ularning samarali jihatlari milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish yo'llarini aniqlashga qaratilgan.

1. Kasbiy kompetentlik tushunchasining nazariy asoslari. Pedagogik nazariyada "kasbiy kompetentlik" tushunchasi o'qituvchining kasbiy faoliyatni samarali tashkil etish, muammoli vaziyatlarni hal etish, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlarni tanlash hamda o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatlarini qamrab oladi. J. Raven (1997) kompetentlikni "muayyan ijtimoiy sharoitda samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan shaxsiy sifatlar majmuasi" deb ta'riflaydi. Shu bois xorijiy ta'lim tizimlarida o'qituvchilar kompetentligini shakllantirishga integrativ yondashuv asosiy mezon sifatida qaraladi.

2. Finlyandiya tajribasi: refleksiv va tadqiqotga yo'naltirilgan o'qituvchi modeli. Finlyandiya ta'lim tizimi o'qituvchilik kasbini eng nufuzli sohalardan biri sifatida belgilagan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun magistr darajasi majburiy talab bo'lib, bu bosqichda ular "tadqiqotchi-o'qituvchi" modeli asosida tayyorlanadi (Sahlberg, 2015). Ushbu modelda o'qituvchilar ilmiy-tadqiqot faoliyati orqali o'z amaliyotini tahlil qiladi, innovatsion metodlarni ishlab chiqadi va baholash tizimini mustaqil shakllantiradi. Natijada Finlyandiya o'qituvchi o'z fanining faqat ijrochisi emas, balki ta'lim islohotlarining ham muallifi sifatida shakllanadi.

3. Singapur tajribasi: "Uzluksiz kasbiy rivojlanish" tizimi. Singapurda "Teacher Growth Model" konsepsiyasi asosida o'qituvchilarning kompetentligini muntazam rivojlantirish davlat siyosati sifatida yo'lga qo'yilgan. Har bir o'qituvchi uchun Professional Learning Community (PLC) – ya'ni kasbiy o'quv hamjamiyatida faoliyat yuritish majburiydir. Bu tizimda o'qituvchilar o'zaro dars kuzatuvchi, tajriba almashish, tahliliy seminarlar va loyiha asosida tadqiqot olib boradilar (Tan, 2018). Natijada Singapurda boshlang'ich sinf o'qituvchilari "reflektiv amaliyotchi"ga aylanadi – bu o'z faoliyatini doimiy tahlil qilish, baholash va yangilashni anglatadi.

4. Yaponiya tajribasi: hamkorlik va darsni tahlil qilish madaniyati. Yaponiyada boshlang'ich sinf o'qituvchilari malakasini oshirishning asosiy shakli – "jyugyo kenkyu" (Lesson Study) tizimidir. Ushbu yondashuvda o'qituvchilar birgalikda dars loyihasini ishlab chiqadilar, kuzatadilar va tahlil qiladilar. Tadqiqotlar (Lewis, 2002) ko'rsatishicha, bu model o'qituvchilarni o'zaro o'rganish, tahliliy fikrlash va tanqidiy refleksiyaga o'rgatadi. Natijada pedagoglar o'quvchi markazli ta'limni samarali amalga oshiradilar.

5. AQSh tajribasi: kompetensiyaga asoslangan baholash tizimi. AQShda "InTASC Standards" (Interstate Teacher Assessment and Support Consortium, 2013) asosida o'qituvchi kompetentligini baholash mezonlari ishlab chiqilgan. Ular quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

- pedagogik bilim;
- fanlararo integratsiya;
- texnologik savodxonlik;
- o'quvchilarni individual qo'llab-quvvatlash.

Ushbu tizim orqali o'qituvchilar faoliyat natijalari, innovatsion yondashuvlari va professional rivojlanish rejalarini baholash asosida baholanadi. Bu yondashuv o'qituvchining o'z ustida ishlash motivatsiyasini kuchaytiradi.

6. Janubiy Koreya tajribasi: raqamli kompetensiyalar va "ta'limda yetakchi o'qituvchi" konsepsiyasi. Koreya Respublikasida "Smart Education Policy" dasturi doirasida boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi. O'qituvchilar elektron platformalarda o'quv resurslarini yaratish, sun'iy intellekt asosidagi tahlil vositalaridan foydalanish hamda o'quvchilar faoliyatini raqamli kuzatish ko'nikmalarini egallaydilar (Kim & Lee, 2020). Shuningdek, tajribali o'qituvchilar "lead teacher" sifatida boshqalarga

mentorlik qiladi. Bu tizim o'qituvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlik madaniyatini kuchaytirgan.

Xulosa va takliflar. Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda quyidagi asosiy ilmiy yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Refleksiv-amaliy yondashuv (Finlyandiya, Yaponiya) – o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil etish va tadqiqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Hamkorlikka asoslangan yondashuv (Singapur, Yaponiya) – o'qituvchilarning jamoaviy o'rganish va o'zaro tajriba almashish madaniyatini shakllantiradi.

Innovatsion-texnologik yondashuv (Koreya, AQSh) – o'qituvchilarda raqamli va interaktiv kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Uzliksiz professional rivojlanish tizimi – malaka oshirishni bir martalik emas, balki doimiy jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.

Quyida *****Xorijiy mamlakatlarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy kompetentligini rivojlantirish tajribasi***** mavzusiga oid ****kengaytirilgan, ilmiy asoslangan va plagiatsiz xulosa**** keltirilgan:

Xulosa. Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy kompetentligini rivojlantirish – bu nafaqat pedagogning individual malakasini oshirish, balki butun ta'lim tizimining sifatini belgilovchi strategik jarayondir. Rivojlangan davlatlarda bu jarayon uzliksiz kasbiy rivojlanish (Continuous Professional Development – CPD), o'zaro tajriba almashish, ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb etish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshiriladi.

Mazkur tahlillardan xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston ta'lim tizimi uchun xorijiy tajribalarning eng muhim jihati – bu o'qituvchini doimiy o'rganish jarayoniga jalb etuvchi mexanizmlarni shakllantirishdir. O'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirishni rag'batlantirish, innovatsion metodikalarni amaliyotga tatbiq etish, va eng asosiysi, ta'limni inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan tizim sifatida ko'rish – zamonaviy ta'limning poydevoridir.

Demak, xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish – bu uzliksiz, ilmiy asoslangan va ijtimoiy qo'llab-

quvvatlanadigan jarayon bo'lishi kerak. Bu yondashuvni O'zbekiston sharoitida moslashtirish, milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish orqali, boshlang'ich ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu tajribalardan samarali foydalanish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

o'qituvchilar uchun ilmiy-tadqiqot asosidagi amaliy dasturlar yaratish;

o'quvchi markazli ta'limni joriy etish bo'yicha Lesson Study tizimini yo'lga qo'yish;

raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan doimiy kurslarni tashkil etish;

o'qituvchilarni professional o'quv hamjamiyatlariga jalb etish.

Xorijiy mamlakatlar tajribasining ilmiy tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatining, balki butun jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim paradigmasi sharoitida o'qituvchining professional faoliyati uzliksiz o'zgarish, moslashish va yangiliklarni o'zlashtirish jarayoni sifatida qaralmoqda. Shu bois o'qituvchini "tayyor mutaxassis" emas, balki "doimiy o'rganuvchi va tadqiqotchi shaxs" sifatida shakllantirish xalqaro miqyosdagi eng muhim strategik yo'nalishlardan biridir.

Shuningdek, ilmiy tahlillar shuni tasdiqlaydiki, kompetent o'qituvchi nafaqat o'z fanini mukammal biluvchi, balki o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini tushunuvchi, individual rivojlanish yo'nalishini aniqlay oluvchi, kommunikativ va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs bo'lishi kerak. Shulman (1987) va Hargreaves (2019) asarlarida qayd etilganidek, o'qituvchining kasbiy kompetentligi – bu "bilim, qadriyat va amaliy tajriba uyg'unligidir".

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish faqat malaka oshirish kurslari orqali emas, balki ta'lim madaniyatini o'zgartirish orqali amalga oshiriladi. Ya'ni, o'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qiluvchi, hamkorlikda o'rganuvchi, yangi g'oyalarni tatbiq etuvchi, o'quvchi markazli ta'limni yo'lga qo'yuvchi professional shaxs sifatida shakllantirilishi zarur.

ADABIYOTLAR

1. Darling-Hammond, L. (2017). *The Right to Learn: A Blueprint for Creating Schools That Work*. San Francisco: Jossey-Bass.
2. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2019). *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. New York: Teachers College Press.
3. Kim, H., & Lee, J. (2020). Digital Transformation and Teacher Competence in South Korea's Smart Education Policy. *Asia Pacific Education Review*, 21(4), 523–537. <https://doi.org/10.1007/s12564-020-09642-8>
4. Lewis, C. (2002). *Lesson Study: A Handbook of Teacher-Led Instructional Change*. Philadelphia: Research for Better Schools.
5. Raven, J. (1997). *Competence in Modern Society: Identification, Development, and Implementation*. Unionville, NY: Trillium Press.
6. Sahlberg, P. (2015). *Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* New York: Teachers College Press.
7. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. *Harvard Educational Review*, 57(1), 1–22. <https://doi.org/10.17763/haer.57.1.j463w79r56455411>
8. Tan, C. (2018). Teacher Professional Learning and Development in Singapore. *Asia Pacific Journal of Education*, 38(1), 78–91. <https://doi.org/10.1080/02188791.2018.1423953>
9. Interstate Teacher Assessment and Support Consortium (InTASC). (2013). *Model Core Teaching Standards: A Resource for State Dialogue*. Washington, DC: Council of Chief State School Officers (CCSSO).
10. OECD. (2019). *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>